

De overlegeconomie in perspectief

Column

De overlegeconomie weerspiegelt in essentie een natuurlijke neiging in dit land om de uitdagingen die op ons afkomen niet alleen individueel het hoofd te bieden, maar ook gezamenlijk, en dan als het even kan op basis van vrijwilligheid en dus niet onder dwang van bovenaf. De bereidheid tot een brede belangenafweging en de voorkeur voor overleg dateren overigens van ver voor het Akkoord van Wassenaar. Deze houding is nauw verbonden met onze fysieke en staatkundige wordingsgeschiedenis. In dat verband heeft de term 'poldermodel' ook internationaal faam verworven.

De journalist John Peet gaf de lezers van *The Economist* (*A Survey of the Netherlands*, 4 mei 2002: 3) onlangs de volgende uitleg bij het begrip 'poldermodel':

"For the Dutch, water has a significance beyond the past. To take on a project as ambitious as the making of a polder requires two important attributes (. . .). One is a strong governing authority; the other an ingrained habit of co-operation and consultation. It is these twin attributes that lie at the heart of the 'poldermodel', the popular name for the Dutch practice of policymaking by consensus between government, employers and trade unions."

Zelf gebruik ik de term poldermodel liever niet, en wel om twee redenen. In de eerste plaats omdat het woord 'model' al snel suggereert dat het hier gaat om een blauwdruk voor goed beleid, een algemeen toepasbaar wondermiddel. En in de tweede plaats geeft de term aanleiding tot het op één hoop vegen van de politieke en de sociaal-economische sfeer, en

dat leidt maar tot misverstanden en spraakverwarring. 'Poldermodel' is inmiddels een politiek beladen term geworden die bij sommigen warme gevoelens en goede herinneringen aan de werkgelegenheidsgroei met behoud van sociale verworvenheden in de jaren negentig oproept, en voor anderen geldt als het toonbeeld van stroperige beleidsvorming en achterhaalde achterkamertjespolitiek.

De overlegeconomie als coördinatiemechanisme

De term overlegeconomie maakt voor mij duidelijk dat het gaat om overleg en vrijwillige afstemming als een derde coördinatiemechanisme in het sociaal-economische leven – naast de werking van markten en naast regulering door de overheid. Een goede marktwerking veronderstelt dat de markt wordt aangevuld en gecorrigeerd in de omgang met externe effecten (gevolgen voor derden) en langetermijnprocessen. Deze aanvulling en correctie kunnen effectiever totstandkomen wanneer hiervoor bij de partijen op de arbeidsmarkt (sociale partners) voldoende draagvlak bestaat en wanneer deze marktpartijen hun eigen verantwoordelijkheid nemen door restricties op het eigen gedrag te aanvaarden. Het gaat er dan om te stimuleren dat belangrijke maatschappelijke organisaties zich niet alleen op het behartigen van groepsbelangen richten, maar zich ook op noties van het algemeen belang laten aanspreken. Uiteraard dient de overheid daarvoor ook de ruimte te scheppen door niet zelf het algemeen belang te willen monopoliseren.

* De auteur is voorzitter van de Sociaal-Economische Raad (SER)

De behoefte aan onderling overleg en effectieve afstemming vloeit in de grond bezien voort uit het feit dat de instrumenten van het sociaal-economisch beleid onderling afhankelijk zijn én verdeeld zijn over verschillende actoren. Het monetaire beleid is opgedragen aan de Europese Centrale Bank, het begrotingsbeleid wordt gevoerd door nationale overheden en de loonvorming is de primaire verantwoordelijkheid van sociale partners (sinds 'Wassenaar' op decentraal niveau). Effectieve afstemming op basis van gemeenschappelijke beleidsoriëntaties opent de weg voor betere sociaal-economische resultaten – dat was de centrale boodschap van het advies *Convergentie en overleconomie* waarmee de SER na tien jaar Akkoord van Wassenaar vooruitblikte. En die boodschap is nu, weer tien jaar later, nog steeds van waarde.

Belang van respect en vertrouwen

In deze politiek woelige tijden kan het beslist geen kwaad om te benadrukken dat de overleconomie vraagt om respect voor elkaars positie en is gebaseerd op wederzijds vertrouwen. Vertrouwen is het sociaal kapitaal van de samenleving. Het is duidelijk dat de politieke breuk met het verleden en het optreden van nieuwe spelers in de sociaal-economische arena een gewenningsperiode inluiden. Het Akkoord van Wassenaar kan juist in de komende periode in dubbel opzicht een inspiratiebron zijn: a) je moet het niet meer zo ver laten komen dat wantrouwen de primaire drijfveer wordt; en b) partijen nemen hun verantwoordelijkheid, niet alleen voor het behartigen van de belangen van de eigen achterban, maar ook voor het algemeen belang en de samenhang in de samenleving. Alleen door doelgericht overleg en de bereidheid tot samenwerking kan de nu dreigende negatieve spiraal op economisch en sociaal vlak worden doorbroken.

Ik zie dan ook geen aanleiding om terug te verlangen naar de meer conflictueuze jaren zeventig van de vorige eeuw. Een dergelijke beweging zou ook wel erg contrasteren met de vorderingen die veel andere Europese landen boeken in het tripartiete overleg en in de bipartiete samenwerking bij de vormgeving van de arbeidsverhoudingen.

Arbeidsverhoudingen veranderen: aanpassing van arrangementen en instituties

De sociaal-economische omstandigheden waarin wij werken en leven, zijn in een stroomversnelling geraakt. Onze pluralistische samenleving en kennisintensieve economie vragen om ruimte voor individuele behoeften en op het individu toegesneden oplossingen. Het Akkoord van Wassenaar heeft in dit opzicht een belangrijke aanzet gegeven tot modernisering van de arbeidsverhoudingen, met als kernbegrippen decentralisering en maatwerk. De arbeidsverhoudingen van het industriële tijdperk waarin veelal ongedifferentieerde collectieve arrangementen de bovenaan voeren, zijn achterhaald. Mensen hebben niet alleen verschillende, maar ook in de tijd wisselende behoeften; zij willen daaraan bovendien in een eigen stijl invulling geven. De moderne levensloop vraagt om flexibeler verhoudingen. In deze tijd dienen collectieve arrangementen vraaggericht te zijn, en dus voldoende ruimte te laten voor uiteenlopende wensen en behoeften van individuen. Belangrijke instituties als het algemeen verbindend verklaren van CAO's (en de CAO zelf) worden dezer dagen weer aan een kritische reflectie onderworpen.

Nieuwe arrangementen en instituties zijn er niet van de ene op de andere dag. Grondige vernieuwingen komen tot stand in een voortdurend proces van aanpassing aan zich wijzigende omstandigheden. Ze kunnen ook niet van bovenaf worden opgelegd. De economie en de maatschappij zijn hiervoor te complex, levenslopen te gevarieerd en de behoefte aan keuzevrijheid is te groot. Zonder impulsen van onderop, vanaf de werkvloer, gaat het niet. Maar het blijft goed al die diverse ontwikkelingen in een breder perspectief te kunnen plaatsen, te leren van elkaars ervaringen, samenhangen te onderkennen en te benutten, en verbanden te leggen met processen van Europese integratie. Daarom is het goed dat ons systeem van arbeidsverhoudingen gelaagd is en de hoofdrolspelers in de sociale dialoog op elk niveau – van centraal tot decentraal en andersom – de nodige fora voor onderhandelingen, overleg en afstemming biedt.

Voor overleg en afstemming op centraal niveau zijn de SER en de Stichting van de Arbeid

beschikbaar. Juist in het creëren van draagvlak voor institutionele vernieuwingen en in het aandragen van elementen hiervoor kunnen deze centrale organen van de overlegeconomie hun meerwaarde bewijzen.

Openheid en overleg

De overlegeconomie heeft zich ontwikkeld van een relatief gesloten naar een meer open systeem waarbij partijen behalve met elkaar, ook met de maatschappelijke omgeving communiceren. Zo worden, wanneer binnen de SER wordt gesproken over vraagstukken van milieu of ruimtelijke inrichting, ook belangrijke NGO's op het gebied van natuur en milieu aan de gesprekstafel uitgenodigd. Wat de samenleving tegenwoordig van ondernemingen

verwacht – transparantie en de bereidheid tot het aangaan van een dialoog – mag ook van de instituties van de overlegeconomie worden gevergd.

De Nederlandse arbeidsverhoudingen passen in de Rijnlandse traditie. We kunnen zonder in een gemakkelijk anti-Amerikanisme te vervallen, vaststellen dat een grote nadruk op *shareholder-value* niet bepaald tot bevredigende resultaten leidt, uiteindelijk ook niet voor de aandeelhouders zelf. Ook in de komende jaren blijft een zekere mate van coördinatie door overleg op basis van gemeenschappelijke beleidsoriëntaties een aantrekkelijk perspectief bieden voor het realiseren van de sociaal-economische doelstellingen van duurzame economische groei, een hoge arbeidsparticipatie en een redelijke inkomensverdeling.